

Крамаренко Оксана Миколаївна,
старший викладач кафедри економіки і права
Навчально наукового інституту економіки і
управління,
Національний університет харчових технологій
Тимченко Олександр Іванович,
старший викладач кафедри економіки і права
Навчально наукового інституту економіки і
управління,
Національний університет харчових технологій

Kramarenko Oksana,
Senior Lecturer, Institute of Economics and
Management, National University of Food
Technologies,
<https://orcid.org/0000-0002-2216-7149>
Tymchenko Oleksandr,
Senior Lecturer, Institute of Economics and
Management, National University of Food
Technologies,
<https://orcid.org/0000-0003-0518-5764>

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН НА ПІДПРИЄМСТВІ LEGAL BASIS OF CONTRACTUAL RELATIONS AT THE ENTERPRISE

Крамаренко О.М., Тимченко О.І. Правові основи
договірних відносин на підприємстві.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 87 – 94.

Kramarenko O., Tymchenko O. Legal basis of
contractual relations at the enterprise. *Ukrainian
Journal of Applied Economics and Technology*.
2022. Volume 7. № 3, pp. 87 – 94.

У статті проведено дослідження правових засад організації та здійснення договірних відносин у суб'єктах господарювання. Досліджено класифікаційні ознаки та види існуючих господарських договорів. Досліджено ключові характерні ознаки господарських договорів, які мають місце у вітчизняній та зарубіжній практиці. На основі авторського підходу доповнена методична площина сукупності функцій господарських договорів за сучасних умов господарювання. Проаналізовано систему трудових відносин в Україні як один з найбільш розповсюджених видів договірних відносин на підприємстві. Проведена порівняльна оцінка рівня привабливості трудових договірних відносин для найманих працівників у контексті європейської практики. Проаналізовано перспективи використання електронних контрактів у системі договірних відносин господарюючих суб'єктів. Досліджено зв'язок між системою господарських договорів та потенційними можливостями створення цінності бізнесу. Визначено, що дієвим інструментом підвищення доходності бізнесу за рахунок договірних контрактів можуть виявитися резерви диджиталізації на основі створення платформ цифрових контактів. Сучасні нормативно-правові цифрові платформи спроможні виконувати функції юридичного сховища договорів з можливостями оперативного та зручного пошуку потрібної інформації, що підвищує оперативність, точність та прогнозованість діяльності господарюючих суб'єктів та бізнесу. Прикладами таких цифрових платформ можуть постати платформа SaaS, програмні інструменти багатофункціональної системи PandaDoc та ін. За результатами проведених досліджень було обґрунтовано перспективні напрями удосконалення нормативно-правових та практичних засад реалізації договірних відносин на підприємствах. Серед основних з них запропоновано: використання інструментів управління життєвим циклом договірних контрактів, даних контрактів для відслідковування цінності ділових партнерських відносин, автоматизація відслідковування виконання зобов'язань за контактами, підвищення ступеня аналітики договірних відносин на основі застосування блокчейну.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, договірні відносини, господарські договори, контакти, управління, заробітна плата, цифрові інструменти, суб'єкти господарювання, підприємства.

The article examines the legal foundations of the organization and implementation of contractual relations in business entities. The classification features and types of existing business contracts were studied. The key characteristic features of economic contracts, which take place in domestic and foreign practice, are studied. On the basis of the author's approach, the methodological set of functions of business contracts under modern business conditions has been supplemented. The system of labor relations in Ukraine is analyzed as one of the most widespread types of contractual relations at the enterprise. The comparative assessment of the attractiveness level of labor contractual relations for employees in the context of European practice was carried out. The prospects for the use of electronic contracts in the system of contractual relations of business entities are analyzed. The connection between the system of business contracts and the potential opportunities for business value creation has been studied. It was determined that digitalization reserves based on the creation of digital contact platforms can be an effective tool for increasing business profitability at the expense of contractual contracts. Modern regulatory and legal digital platforms are capable of performing the functions of a legal repository of contracts with the ability to search quickly and conveniently for the necessary information, which increases the efficiency, accuracy and predictability of the activities of business entities and businesses. Examples of such digital platforms can be the SaaS platform, software tools of the PandaDoc multifunctional system, etc. Based on the results of the conducted research, promising directions for improving the legal and practical foundations of the implementation of contractual relations at enterprises were substantiated. Among the main ones, the following are proposed: the use of tools for managing the life cycle of contractual contracts, contract data for tracking the value of business partnerships, automation of tracking the fulfillment of obligations by contacts, increasing the degree of analytics of contractual relationships based on the application of blockchain.

Keywords: regulatory and legal support, contractual relations, business contracts, contacts, management, wages, digital tools, business entities, enterprises.

© Крамаренко Оксана Миколаївна, Тимченко Олександр Іванович, 2022

Вступ

Формування та розвиток договірних відносин за різними видами діяльності і напрямками функціонування господарюючих суб'єктів потребує чітких рамок правового, організаційного, методичного та інституційного забезпечення. Чіткість, повнота та правильність оформлення відносин між суб'єктами господарювання створює передумови розвитку бізнесу, здобуття конкурентних переваг, розробки та впровадження у практику ефективних інструментів і механізмів управління господарською діяльністю. З урахуванням високого рівня динамічності зовнішніх і внутрішніх факторів бізнес-середовища, що здійснюють вплив на систему договірних відносин суб'єктів господарювання, виникає постійна необхідність удосконалення діючих організаційно-правових засад їх оформлення та практичного використання.

Науково-практична проблематика обґрунтування організаційно-правових та методичних засад договірних господарських відносин є важливою та актуальною площиною науково-прикладних досліджень вітчизняної юридичної і економічної наук. Серед науковців, які зробили потужний внесок у розвиток визначеної проблеми, слід зазначити наступних: Бурило Ю., Кожура Л., Лупенко Ю., Марич Х., Мачуський В., Ніценко В., Обнявко О., Резнік Г., Саблук П., Савчин М., Шишка Р. та ін. Однак, незважаючи на ґрунтовний базис наукових праць та прикладних рекомендацій, представлених даними вченими, наявні трансформаційні аспекти розвитку та постійного ускладнення системи господарських відносин вимагають здійснення подальших наукових розробок.

Мета статті

Метою статті є дослідження нормативно-правових засад реалізації договірних відносин суб'єктів господарювання та обґрунтування перспективних напрямів їх подальшого удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Господарська діяльність бізнес-суб'єктів, установ, організацій ґрунтується на системі договірних відносин із значною кількістю фізичних та (або) юридичних осіб. Згідно із чинним законодавством України господарюючий суб'єкт має право вступати у договірні відносини з будь-якими державними, кооперативними та приватними установами й організаціями, з окремими громадянами, самостійно обирати партнерів, у т.ч. зарубіжних для укладання договорів. Нормативною базою визначення й оформлення ключових аспектів співробітництва, взаємодії та реалізації спільних господарських відносин між суб'єктами постає договір. Цивільно-правовий договір – це письмово оформлений результат домовленості декількох сторін господарських відносин у частині встановлення, розвитку, зміни, припинення та скасування прав та обов'язків сторін-партнерів. Система договірних відносин між стейкхолдерами в Україні регламентується Цивільним Кодексом України, укладеним договорами, специфічними галузевими законами та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють окремі площини суб'єктно-об'єктних господарських відносин. Незважаючи на відмінності, зумовлені характером договірних відносин, організаційно-економічними механізмами їх реалізації, особливостями сфери господарських відносин, всі договори мають спільні властиві риси: 1) договір – результат попередньої домовленості та згоди сторін-партнерів; 2) рівність можливостей, прав, обов'язків стейкхолдерів при попередньому узгодженні та укладанні договірних відносин; 3) наявність вільного вибору партнерів при укладанні господарського договору.

Цивільний кодекс України визначає принцип свободи при формуванні господарських відносин як головний і розкриває його базові властивості: 1) свобода в укладенні договору; 2) свобода характеру договору; 3) вільний вибір контрагента договірних відносин; 3) вільний вибір умов договору [1]. Сторони договірних відносин є вільними у виборі контрагентів, можуть на власний розсуд прописувати будь-які умови господарських відносин. Але ці умови і свобода будуть обмеженими з боку положень, стандартів, вимог і правил чинної нормативно-правової бази.

У юридичному праві Великобританії принципове значення мають три базових умови укладання господарських договорів: угода (пропозиція однієї зі сторін, яка задовольняє всіх учасників відносин), договірні наміри (досягнення балансу інтересів сторін), розгляд та прийняття (остаточний і безумовний вираз згоди на співробітництво) [2].

Систематизація практичних засад реалізації договірних відносин у вітчизняній практиці дозволила доповнити методичну площину основних функцій, які виконують господарські договори за сучасних умов господарювання (рис. 1).

Рис. 1. Функції господарських договорів

Джерело: авторська розробка

У зарубіжній нормативно-правовій літературі при характеристиці господарських відносин та контрактів часто виділяється така функція, як забезпечення добросовісності при співробітництві з боку партнерів. При цьому її ступінь не завжди чітко визначається умовами договорів та розповсюджується на площину партнерських відносин, які можуть виходити за рамки договірних. Виникає так званий борг добросовісності стейкхолдерів [3, с. 96]. В умовах високого рівня ризикованості бізнесу, волатильності факторів внутрішнього і зовнішнього бізнес-середовища борг добросовісності постає тим інструментом, що допомагає партнерам визначитись у спектрі тих питань, які не досить чітко приписані у господарських договорах, або змінились внаслідок дії форс-мажорних обставин.

Головним атрибутом системи господарських відносин є господарський договір (контракт). З позицій господарського права основними принципами укладання договорів є: необхідність перевірки іміджу та ділової репутації партнера, зокрема, у частині виконання ним своїх попередніх зобов'язань; необхідність погодження форми та виду господарського договору; доцільність перевірки стану правочину та необхідності згоди на укладення договору управлінських органів компанії залежно від форми власності та господарювання; ретельна перевірка умов договору; доцільність перевірки останніх трендів судової практики у складанні та оформленні аналогічних договорів. У світовій юридичній практиці укладання господарських договорів зазначаються наступні принципи: присутність відносин обміну, зафіксованих в усній або письмовій формі; добровільність та консенсуальні засади укладання; участь двох або більше осіб; наявність зобов'язань; юридичне визнання позивної сили договірних відносин [4].

Серед видів господарських договорів нормативно-правова площина та практика виділяють комплексні та змішані договори. У змішаних договорах поєднуються елементи різних договорів у межах однієї галузі права. У комплексних договорах – об'єднуються елементи різногалузевих договорів. [5].

Цивільний кодекс розрізняє односторонні (одна сторона бере на себе зобов'язання, а інша – право вимоги) та двосторонні (рівнозначні зобов'язання та вимоги з боку всіх учасників партнерських відносин). [1].

З позицій галузевої належності класифікацію господарських договорів можна доповнити відповідно до виду економічної діяльності суб'єкта господарювання. Наприклад, Марич Х.М. відокремлює аграрно-правовий договір [5]. У цілому, нормативно-права природа господарських договорів буде визначатись з урахуванням специфічних галузевих законів, стандартів, нормативів і вимог, механізму галузевого правового регулювання, які прийняті і діють в окремих секторах національної економіки. За суб'єктністю договори поділяють на одно-, дво- і багатосторонні, за ознакою форм прийняття й оформлення: усні, письмові, нотаріально посвідчені; за терміном: строкові і безстрокові [6, с. 59], за передбаченим механізмом оплати: оплатні та безоплатні, за сукупністю і масштабністю інтересів сторін: приватноправні та публічні. [7, с. 93].

За моментом виникнення юридична практика виділяє реальні і консенсуальні господарські договори. Консенсуальні договори набувають юридичну силу з моменту досягнення згоди партнерами з усіх значимих умов договору. Реальні договори набувають сили із моменту передачі об'єкту договору (об'єкту купівлі-продажу, майна, речей тощо) [8].

За сучасних умов розвитку бізнесу та системи економічних відносин площина укладених господарських договорів постійно розширюється та доповнюється. Серед основних договірних контактів підприємства укладають колективні договори, трудові контракти з персоналом, договори на постачання ресурсів, товарів та послуг, договори на реалізацію продукції, агентські і дистриб'юторські договори, логістичні контракти, договори франшизи, договори на бізнес-консалтинг, аутсорсингові контракти, медіаційні договори тощо.

Одним з найбільш розповсюджених видів цивільно-господарських договірних відносин підприємств є система трудових відносин з найманим персоналом, яка регламентується цивільно-правовими договорами. Це один з найбільш широко розповсюджених видів організації соціально-трудова відносин між роботодавцями та найманою робочою силою, що має значний потенціал гнучкості для оптимізації доходів найманих працівників та фіскального навантаження роботодавців. Правове забезпечення системи трудових відносин регламентує процеси найму, використання, навчання, звільнення працівників, нормування та оплати праці, вирішення конфліктів інтересів у соціально-трудова відносинах, аспекти соціального захисту, режиму праці та відпочинку, кар'єрного та професійного зростання тощо [9, с. 91]. Трудові господарські відносини на підприємстві – одна з найбільш багатофункціональних і складних сфер управління і регулювання. Правовою площиною системи договірних соціально-трудова відносин є колективний договір та трудові договори (контракти).

Вітчизняні експерти визначають, що сучасна система нормативного регулювання договірних трудових відносин в Україні є застарілою, жорстко зрегульованою та певною мірою суперечить сучасному організаційному і кадровому менеджменту. Зокрема, це стосується таких аспектів, як: система обліку та нормування праці, невідповідність методів державного регулювання трудових відносин ринковим реаліям, високий рівень бюрократизації, складність процедур обліку кадрів, жорсткий контроль та тиск на бізнес з боку державних органів [10]. Для усунення існуючих недоліків був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність», який надає можливість регулювання трудових відносин у спрощеному форматі для роботодавців, що не є юридичними суб'єктами публічного юридичного права [11]. Він корегує умови соціально-трудова відносин та положення трудового договору роботодавця і найманого працівника та аспекти соціальної відповідальності роботодавця перед персоналом. Крім того, відбуваються поступові зміни впровадження у практику електронного оформлення документів з обліку персоналу, що формує передумови для автоматичних розрахунків при пенсійному забезпеченні та спрощення процедур оформлення договірних трудових відносин на підприємстві.

Принциповим аспектом для організації, ведення та регулювання системи трудових договірних відносин на підприємстві постає оплата праці. Як свідчать дослідження, в Україні середній та мінімальний розмір заробітної плати протягом останніх років залишається значно нижчим, ніж у більшості країн ЄС (рис. 2).

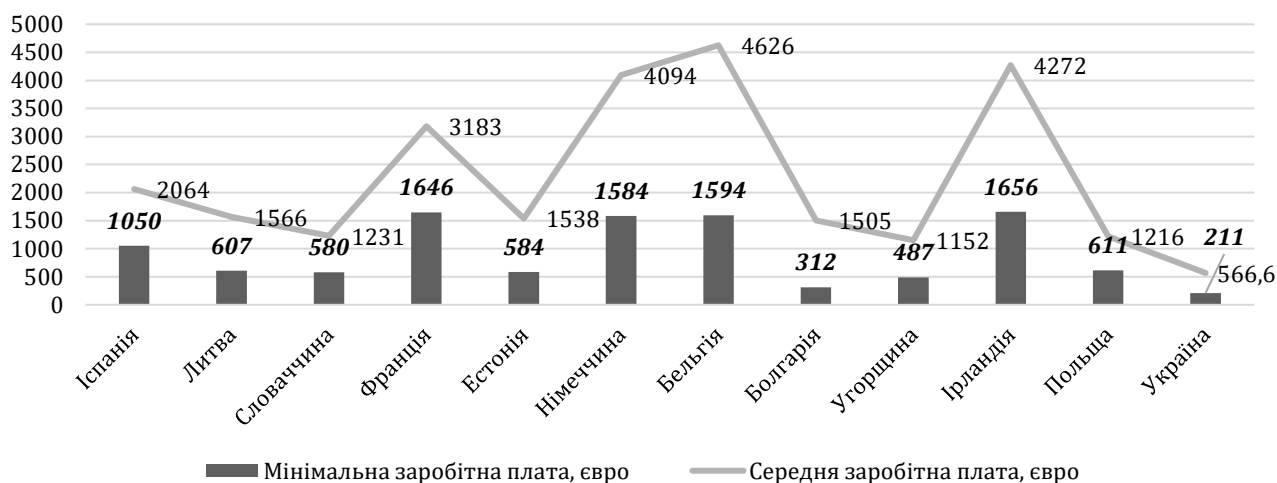

Рис. 1. Розмір заробітної плати у країнах ЄС та Україні, євро

Джерело: складено автором за [12, 13]

Значним розривом характеризується рівень оплати праці в Україні у регіональному розрізі та за видами економічної діяльності. Найвищий її рівень сплачувався у м. Києві (21,3 тис. грн), у Київській (15,2 тис. грн), Донецькій (15,5 тис. грн.), Миколаївській (14,4 тис. грн) та Запорізькій областях (14,5 тис. грн). У галузевому аспекті найбільш привабливою з точки зору договірних трудових взаємовідносин є сектор промисловості (із середньомісячною заробітною платою 14902 грн.), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (13837 грн.), оптова та роздрібна торгівля (13488 грн.). Останні місця у рейтингу традиційно займають сфера тимчасового розміщення й організації харчування та сільське господарство [12,13].

Постійна зміна бізнес-факторів призводить до необхідності корегування та удосконалення механізму регулювання трудових договірних відносин у компаніях. У практиці сьогодні з'являються нові форми й інструменти договірних відносин найманого персоналу із роботодавцями, такі як робочі центри фрілансерів, удосконалюються важелі роботи профспілок, компанії-роботодавці впроваджують у практику управління корпоративні платформи, система договірних відносин будується також на крупних цифрових платформах, до яких мають вільний доступ як потенційні наймані працівники, так і роботодавці.

Із прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» значно розширились правові засади використання у практичній діяльності електронних договорів, які уявляють собою домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і оформлені в електронній формі [14]. Для ідентифікації договірних сторін може бути використаний електронний підпис. Активізація складання електронних господарських договорів передбачає трансформацію домінуючої сьогодні у національній економіці паперової системи до системи електронного документообороту [15, с. 72]. E-contracts має відповідати всім правовим вимогам та містити всі реквізити, передбачені чинними юридично-господарськими нормами. Експерти вважають, що переважними користувачами E-contracts сьогодні виступають суб'єкти господарювання, які активно використовують у практиці управління ІКТ [16].

Подальшим розвитком електронних контрактів сьогодні у зарубіжній практиці є активні розробки зі створення та використання smart-контрактів, їх імплементації у систему управління даними на основі блокчейну. Smart-контракт розглядається як заснований на блокчейновій технології протокол, який використовується для полегшення перевірки (виконання) договірних відносин та дозволяє виконувати надійні транзакції.

Досить актуальним питанням сучасного корпоративного управління постає аспект створення цінності для бізнеса працівниками юридичних відділів компанії, які безпосередньо займаються питанням укладання господарських договорів. Всі господарські проекти, закріплені договорами приносять компанії економічні або неекономічні вигоди. Разом з тим, не завжди чітко не прослідковується лінія забезпечення впливу договірних контрактів на рівень доходності бізнесу, у зв'язку з цим, багато з останніх залишаються без фінансування або відтермінуються у можливостях своєї реалізації.

Інструментом вирішення даного питання може стати створення платформ цифрових контрактів (як правило, у форматі онлайн). Така ініціатива, що ґрунтується на правових засадах, спроможна забезпечити значні переваги для системи корпоративного управління компанією. Економічним підґрунтям доцільності формування такої цифрової платформи мають стати контрактні дані, які допоможуть визначити прибутковість договірних контрактів. Створення таких платформ дозволить забезпечити організаційний механізм, який дозволить юридичним процесам і операціям управляти трансформацією контрактів. Сучасні платформи управління договірними відносинами на основі вже складених та контрактів, що формуються, дозволять підвищити рівень інформаційної забезпеченості, аналітичності, оптимізувати витрати. Нормативно-правова цифрова платформа виконуватиме функції юридичного сховища договорів з можливостями оперативного та зручного пошуку потрібної інформації. Бізнес у автоматичному режимі отримуватиме всю необхідну аналітику за контрактними зобов'язаннями, пролонгаціями домовленостей, невиконання відносин і зобов'язань з боку сторін тощо. У разі виникнення спірних питань вже буде акумульованою вся інформація, необхідна для судових справ, стягнення санкцій, штрафів, розгляду спорів. Цифрові платформи господарських контрактів значно покращують процес та спрощують процедури їх укладення. Всі користувачі платформи зможуть переглянути процес узгодження контактних зобов'язань

сторін договірних відносин та бачити комплексну картину за ключовими об'єктами: час виконання контактів, частота та наявність помилок, географічну карту договірних відносин компанії, витрати часу на обслуговування кожного напряму і виду бізнесу компанії. Подальша інтеграція договірної цифрової платформи у загальнокорпоративну систему даних забезпечить зручний та оперативний зв'язок з управлінням всіх ланок господарської діяльності: постачальниками, клієнтами, персоналом, розрахунками тощо.

Широкі можливості має цифрова платформа договірних відносин у напрямі прогнозування основних показників господарських договорів: підвищити достовірність даних про умови контрактів, передбачити можливі зміни, ризики та наслідки, розробити ефективні інструменти захисту інтересів компанії. Такі заходи сприятимуть обґрунтованості і точності економічних прогнозів доходів і витрат, пов'язаних із конкретним контрактом, що у свою чергу, дозволить системі управління краще досягати поставлених цілей і завдань. Така інтелектуальна аналітика контрактів слугуватиме інструментом створення цінностей бізнесу. Безумовною умовою цифровізації системи договірних зобов'язань компаній має бути надійний ступінь кібербезпеки та захисту юридичних і економічних даних.

Прикладами таких цифрових платформ можуть постати платформа SaaS, яка характеризується тим, що допомагає компаніям виконувати нормативні вимоги договірних відносин, що збільшує кількість нових угод на 40% [17-19], програмні інструменти багатофункціональної системи PandaDoc та інші. Нові цифрові платформенні системи характеризуються такими ознаками: 1) забезпечують надійний та зручний цифровий документооборот; 2) містять ключові положення, які необхідно постійно відслідковувати та контролювати; 3) покращують доступ до інформаційної бази господарських договорів; 4) доповнюють інформаційно-аналітичний базис управління договірними відносинами у компанії.

З урахуванням сучасних світових тенденцій та прогресивного досвіду можна окреслити базові напрями подальшого удосконалення практики управління договірними відносинами і контрактами на підприємстві:

- імплементація технологій і інструментів управління «життєвим циклом» контрактів компанії (CLM);
- використання даних контрактів для відслідковування цінності ділових партнерських відносин. За такого принципу дії інформацію по господарським договорам зможуть використовувати всі відділи та служби компанії (на основі створення внутрішньокорпоративних або зовнішніх (галузевих) цифрових платформ даних;
- більш широке використання даних господарських договорів для прийняття ефективних бізнес-рішень (у сфері ризиків їх страхування, прогнозування, оцінки потенційних фінансових можливостей партнерів тощо);
- управління продуктивністю за допомогою господарських договорів (збереження контролю над витратами та можливостями, що формуються як з боку компанії, так і з боку партнерів);
- автоматизація відслідковування виконання зобов'язань за контактами, завчасні попередження щодо строків, умов, можливостей пролонгації та отримання можливих бонусів тощо;
- більш глибока аналітика договірних відносин та портфелю контрактів зі стейкхолдерами (на основі використання цифрових інструментів, наприклад блокчейну).

Ці та інші заходи дозволять повною мірою використовувати потенціал управління договірними взаємовідносинами компанії, перетворити бізнес-дані господарських договорів на актив, який забезпечить одержання вигід у коротко- та довгостроковому періодах.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Проведені дослідження показали, що сфера правових договірних відносин між суб'єктами господарювання є досить складною та динамічною системою, яка зазнає постійного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів бізнес-середовища. За таких динамічних умов діяльності розширюється функціональний спектр господарських договорів, який доповнюється у розрізі сучасних вимог до бізнес-партнерства: пошуку балансу та поєднання цілей та інтересів учасників відносин, пошук гнучких механізмів виконання договірних відносин, підвищення ступеня їхньої прозорості та економічної доброчесності учасників. Однією з найбільш розповсюджених та характерних для суб'єктів господарювання сферою договірних

господарських відносин є система трудових відносин, яка за останній час зазнає істотного удосконалення у вітчизняній практиці. Поряд з цим, рівень заробітної плати, визначений договірними відносинами найманих працівників і роботодавцями в Україні, значно поступається країнам ЄС.

Перспективною формою правового закріплення за сучасних умов постає e-contract, що формує передумови бізнесу для переходу на електронний документообіг. Позитивний досвід для вітчизняної практики договірних взаємовідносин може забезпечити і використання smart-контрактів і їх імплементації у систему управління даними на основі блокчейну. Корисним також для вітчизняних господарюючих суб'єктів може виявитись досвід роботи у цифровій площині в напрямі створення та долучення до вже діючих онлайн платформ контактів за різними видами господарських відносин. Сьогодні правова основа договірних відносин та механізми її представлення і використання постає дієвим інструментом удосконалення менеджменту та формування конкурентних переваг бізнесу.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Allen A., Overy M. Basic principles of english contract law. URL: <http://www.a4id.org/wp-content/uploads/2016/10/A4ID-english-contract-law-at-a-glance.pdf>.
3. Pargendler M. The Role of the State in Contract Law: The Common-Civil Law Divide. *The yale journal of international law*. 2018. Vol. 43. No 1. P. 187.
4. Goddard C., Fellner A., Ormand R.-A. Basic principles of contract drafting. URL: <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=60a15dd5-ebc6-4d06-a730-c363a4cf4327>.
5. Марич Х.М. Поняття, особливості та види договорів в агропромисловому комплексі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 324-330.
6. Ніценко В.С. Організаційно-правові засади регулювання розвитку агрохолдингів. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2012. Вип. 2 (23). С. 52-65.
7. Ніценко В.С., Цуканов О.Ю., Галицький О.М. Проблеми нормативно-правового регулювання обліку розрахунків з соціального забезпечення на підприємствах сільського господарства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2013. Вип. 6 (57). С. 95-99.
8. Договірна робота на підприємстві. URL: <https://alvaprivacy.ua/ua/publikatsiji/dogov-robota>.
9. Цуканов О.Ю., Обнянко О.В., Ніценко В.С. Проблеми удосконалення заробітної платні в сільському господарстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2011. Вип. 2. С. 87-95.
10. Гетьман О. За крок до сучасного трудового законодавства. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687631/>.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність: Закон України від 19.07.2022р. № 2432-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-IX#Text>.
12. Середня заробітна плата в Україні. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.
13. Крюкова І.О., Федерка Т.М. Заробітна плата найманих працівників аграрної сфери: сучасні соціально-економічні та облікові аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 10-18.
14. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#top>.
15. Nitsenko V. What is the Government Really Pursuing by Introducing Quarantine Measures in the Conditions of COVID-19? The Case of Ukraine. *Ukrainian Policymaker*. 2021. № 9. pp. 69-78.
16. Найман Н. Юридична сила e-contracts: як розцінювати договори, укладені в мережі Інтернет? *Юрилична газета он-лайн*. 2017. № 41 (591). URL: [https://yur-\(gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-sila-econtracts-yak-rozcinuyuvati-dogovori-ukladeni-v-merezhi-internet.html](https://yur-(gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-sila-econtracts-yak-rozcinuyuvati-dogovori-ukladeni-v-merezhi-internet.html).
17. 12 best contract management software in 2022. URL: <https://www.pandadoc.com/blog/best-contract-management-software/>.
18. Ніценко В.С., Мазіна К.С., Цуканов О.Ю., Остапенко Р.М. Соціально-економічні імперативи розвитку України. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 4. С. 41-58.
19. Nitsenko V. Mismanagement in Ukraine. *Problems of Management in the 21st Century*. 2020. Vol. 15(1). P. 4-8.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003). [Civil Code of Ukraine]. № 435-15 dated January 16, 2003. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Allen, A., Overy, M. (2016). «Basic principles of English contract law». Available at: <http://www.a4id.org/wp-content/uploads/2016/10/A4ID-english-contract-law-at-a-glance.pdf>.
3. Pargendler, M. (2018). «The Role of the State in Contract Law: The Common-Civil Law Divide». *The Yale Journal of International Law*. vol. 43, no 1, pp. 187. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2848886.

4. Goddard, C., Felner, A., Ormand, R.-A. Basic principles of contract drafting. Available at: <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=60a15dd5-ebc6-4d06-a730-c363a4cf4327>.
5. Marych, Kh.M. (2015). «Concepts, features and types of contracts in agro-industrial complex». *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika. Seriya : Yurydychni nauky*. no. 813, pp. 324-330.
6. Nitsenko, V.S. (2012). «Organizational and legal principles of regulation of the development of agricultural holdings». *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*. no. 2 (23), pp. 52-65.
7. Nitsenko, V.S., Tsukanov, O.Iu., Halytskyi, O.M. (2013). «Problems of regulatory and legal regulation of accounting of social security payments at agricultural enterprises». *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya «Ekonomika i menedzhment»*. no. 6 (57), pp. 95-99.
8. Dohovirna robota na pidpriemstvi. [Contractual work at the enterprise]. Available at: <https://alvaprivacy.ua/ua/publikatsiji/dogov-robota>.
9. Tsukanov, O.Iu., Obniavko, O.V., Nitsenko, V.S. (2011). «Problems of improving wages in agriculture». *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*. no. 2, pp. 87-95.
10. Hetman, O. (2022). «A step towards modern labor legislation». *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/31/687631/>.
11. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia rehuliuвання trudovykh vidnosyn u sferi maloho i serednoho pidpriemnytstva ta zmeshennia administratyvnoho navantazhennia na pidpriemnytstvu diialnist. Zakon Ukrainy (2022). [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplifying the Regulation of Labor Relations in the Field of Small and Medium-Sized Entrepreneurship and Reducing the Administrative Burden on Business Activity. Law of Ukraine]. № 2432-IX dated July 19, 2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-IX#Text>.
12. Serednia zarobitna plata v Ukraini. [Average salary in Ukraine]. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.
13. Kryukova, I.O., Federka, T.M. (2020). «Wages of agricultural employees: modern socio-economic and accounting aspects». *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*. no. 2, pp. 10-18.
14. Pro elektronnu komertsiiu. Zakon Ukrainy (2015). [On Electronic Commerce. Law of Ukraine]. № 675-VIII dated February 03, 2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#top>.
15. Nitsenko, V. (2021). «What is the Government Really Pursuing by Introducing Quarantine Measures in the Conditions of COVID-19? The Case of Ukraine». *Ukrainian Policymaker*. no. 9, pp. 69-78. <https://doi.org/10.29202/up/9/6>.
16. Naiman, N. (2017). «Legal force of e-contracts: how to evaluate contracts concluded on the Internet?». *Yurylychna hazeta on-lain*. no. 41(591). Available at: [https://yur-\(gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-sila-econtracts-yak-rozcinyuvati-dogovori-ukladeni-v-merezhi-internet.html](https://yur-(gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-sila-econtracts-yak-rozcinyuvati-dogovori-ukladeni-v-merezhi-internet.html).
17. 12 best contract management software in 2022. Available at: <https://www.pandadoc.com/blog/best-contract-management-software/>.
18. Nitsenko, V.S., Masina, K.S., Tsukanov, O.Yu., Ostapenko, R.M. (2017). «Socio-economic imperatives of Ukraine's development». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriya «Ekonomichni nauky»*. no. 4, pp. 41-58.
19. Nitsenko, V. (2020). «Mismanagement in Ukraine». *Problems of Management in the 21st Century*. vol. 15(1), pp. 4-8. <https://doi.org/10.33225/pmc/20.15.04>.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2022 р.